

AVRUPA KONSEYİ'NDE TÜRK DİLİ VE ALMANYA'DA HALK ŞİİRİMİZ

Nevzat Gözaydın

- Saygı ve bunun temelinde olması gereken sevgi, her toplumu ayakta tutan en önemli iki kavramdır. Her zaman ve her yerde bu ikisi birlikte bulunduğunda sorunların en alt düzeyde kaldığını görürüz.

Kendi iç ve dış dünyamıza şöyle bir baktığımızda başarılarımızın, mutluluğumuzun ve her anlamdaki kazançlarımızın ancak bu iki kavramla gerçekleştiğini görürüz. Bunun tersi sıkıntılara, sorunlara ve mutsuzluğa yol açar; hatta daha ağır durumlarda acı bir son bizleri bekler.

Altmış yılı aşkın bir süredir Almanya'da yaşadığımız birçok olay içerisinde "DİL" konusu her zaman ağırlığını ortaya çıkarmıştır. Türkçe olsun Almanca olsun; o dili sevmemiz, onun kurallarına saygı göstermemiz gerekiyor. Türkçe hakkındaki bilgilerimizi çoğaltan, onu bizlere sevdiren Bilge Kağan'dan Yunus Emre'ye, Kâşgarlı Mahmud'dan Karacaoğlan'a, Karamanoğlu Mehmet Bey'den büyük önderimiz Atatürk'e kadar birçok yüce insan, dilimizi hem sevmiş hem bu sevgiyi kanıtlamış ve hem de bize nasıl saygı gösterilmesini öğretmişlerdir.

Bu yüce insanlar arasında yer alan değişik uluslardan birçok bilim adamı da Türk diline ve kültürüne karşı gösterdikleri sevgi ve saygı sonucu, en azından iki yüz yıldan beri yazı ve kitapları ile anılmayı sürdürüyorlar. Başta Almanya olmak üzere, özellikle AB ülkelerinde Türk dili ve kültürü ile ilgili her yıl yüzlerce araştırma gün ışığına kavuşturuluyor. Ele aldıklarımızı, ortaya konan eserleri, bizimle ilgili her konuyu en ince noktalarına kadar soruşturup değerlendiriyorlar. Değerini yitirmeyen kitaplar yazıyorlar ve

sorular ya da sorunlar ortaya çıktığında her zaman el altında bulundurup baktığımız baş ucu eserler veriyorlar.

Almanya'daki Türkoloji geleneği canlı olarak bugün de sürdürülüyor. Yaklaşık yirminin üzerinde üniversitede ya Türkoloji bölümlerinde ya da Orientalistik dalında verilen derslerle, yazılan makalelerle, yapılan toplantılarla Türk dilinin güncelliği hep ön planda karşımıza çıkıyor.

Son günlerde yine AB ile ilgili gelişmeler, Türkiye ve Almanya'da yoğun bir dikkatle izleniyor. Kopenhag Zirvesi'nde alınan kararlar sık sık gündeme geliyor.

Fasıllar ve maddeler üzerinde karşılıklı görüşler ileri sürülüyor ve tartışmalar büyüyor. Değişik görüşler okuyoruz. Ancak AB giriş sürecinde öne çıkacak olan Türkçenin, AB ülkelerinde ne durumda olduğu konusunda pek fazla ses çıkmıyor. Avrupalı bilim adamlarının ve özellikle Türkologların kendi ülkelerindeki Türkçe öğretimi, Türkler ve Türkçe yayınlar konusunda bilgilendirici çalışmalar yapmasının gerektiğine inanıyorum çünkü Türkçe, bilim adamlarının genellikle üzerinde çalıştıkları tarihî dönemlere ait bir dil olmaktan çok, artık bütün dünyada kendini kabul ettirmiş, farklı lehçeleriyle tanınan ve bilinen bir dil durumuna gelmiştir. Dolayısıyla Avrupa üniversitelerinde Türkçe öğreten bilim adamlarının artık günümüz Türkçesinin yaygın bir biçimde kullanılmasını da göz önünde tutarak programlarını yeni baştan düzenlemeleri gerekmektedir.

Diğer yanda AB'deki en fazla nüfusun Almanya'da yaşadığını göz önünde tutarsak buradaki Türkçe öğretiminin üniversitelerle birlikte liselerde ve temel meslek okullarında da Türk ve Alman bilim adamları ortak komisyonunda ciddi biçimde ele alınması zamanı gelmiştir. Bugüne kadar bazı eyaletlerde uygulanan değişik projelerin federal yapı içinde bir bütünlüğe ve birlikteliğe kavuşturulması geciktirilmemelidir.

Ayrıca Avrupa Konseyi'nin (Rat der EG) daha 25 Temmuz 1977'de aldığı kararlar arasında bütün AT ülkelerinin görevleri arasında şunları okuyoruz:

1. Çalışmaya gelinen ülkenin devlet dilinin (toplum dilini) öğretmek.
2. Ana dili ve ana vatan kültürü derslerini o ülkelerle beraber çalışarak teşvik etmek.
3. Çalışmaya gelinen ülkenin devlet dilini öğreten öğretmenlerle meslek içi eğitimini yapmak ve yeni öğretmenler yetiştirmek.

4. Bütün bunların dört yıl içinde gerçekleştirilmesini, bu alanda aldıkları kararların idari ve hukuki metinlerini açıklamalarını yapmak. Bu kararların 18 Eylül 1981'de kesinleştiği ve yürürlüğe girdiği için, bu maddelerin yerine getirilmesinin istendiğini de biliyoruz. Ülkelerin bu işleri geciktirmesi üzerine Avrupa Parlamentosu 16 Nisan 1985'te ve 10 Nisan 1987'de, 1977 kararlarının kesinlikle uygulanmasını ikaz ederek bildirmiştir.

Neden AB ülkeleri ve özellikle Almanya bu işleri geciktiriyor? Ayak sürüyerek bu kararları yerine getirmiyor? Neden Türkiye ile Almanya bir araya gelip Türk vatandaşlarının en doğal hakkının gerçekleştirilmesini sağlamıyor? Hangi önyargılar veya art düşünceler, 1977 kararlarının aradan kırk yıl geçtikten sonra bile uygulanmasını engelliyor? Türk ve Alman bilim adamları, politik görüşlerden uzak kalarak niçin bu kararları uygulamak için ses çıkartmıyor? Bir bakıma iki dilli hatta Avrupa Diller Yılı (2001) dolayısıyla gündeme gelen çok dilli öğrenciler, hatta halk için niçin uygulamalar aksatılıyor? Oysa AB dil politikası için LINGUA, SOKRATES, MINERVA, EURYDICE, ARION ve LEONARDO DA VINCI gibi bir takım programların hayata geçirilmesi için yüzlerce milyon Euro tutarında bütçeyi zaten ayırmamış mıydı?

Almanya'daki aydınlarımıza düşen bir görev daha var; sadece ekonomik göstergeler ile uğraşmalar ve kültürümüzü yaşatacak olan, birliğimizi sağlayan Türkçe'nin bu karar ve programlar çerçevesinde gerek Türk gerek Alman yöneticiler ile ilişkiye girerek gelecekteki olumlu gelişmelerine zemin hazırlasınlar. Bir bilim adamı olarak gereken yardımı Türk Dil Kurumu ile bizlerin kolaylıkla sağlayacağını da bu arada vurgulamak isterim.

Türklerin Batı Avrupa ülkeleri içinde Almanya'da en fazla sayıda ve etkinlikte olduğunu göz önünde tuttuğumuz zaman, gerek üniversite ve yüksekokullarda gerek özel kuruluşlarda Türkçe ile ilgili çalışmaların da sayısının yüksek olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Bu yolda eser verenlerin arasında daha çok genç bilim adamlarının yanı sıra, Türkoloji dalında yıllardan beri araştırma yapıp eser veren eski ve ünlü öğretim elemanlarını da anmak gerekir.

Türk dilinin, edebiyatının, halk biliminin, sanatının kısacası kültürünün araştırılmasına kendini veren bu değerli insanların yüzlerce yazısı, kitabı kitaplıklarda duruyor. 2019 yılında artık dördüncü, hatta beşinci kuşak kabul edilen Türk gençlerinin birinci kuşaktaki vatandaşlarımıza kıyasla çok daha iyi Almanca bilmeleri, bu yararlı eserlerin de okunmasını bir hayli kolaylaştıracaktır.

Böylece her iki ülke arasında yüzyıllık bir kültür köprüsünün daha da sağlamlaştırılması mümkün olacaktır. İkinci bir fayda da, Almanya'daki gençlerimizin Almanca kitaplar aracılığıyla Türkiye'deki dil, edebiyat ve kültür hareketlerini, yazarları, ozanları daha iyi tanımalarının yolunun açılmasıdır. Bu yazımın çerçevesi içinde yüzlerce kitabın bibliyografik künyelerinin verilmesini beklemeyiniz. Ancak hemen akla gelen birkaç ad vereyim ve bu adlara kitaplık fişlerinde bakıldığında değerli yayınlarına ulaşmış olabiliriz.¹

Willy Bang, Carl Brockelmann, Johannes Benzing, Franz Babinger, Hans-Joachim Kissling, Otto Spies, Gerhard Dörfer, Marcel Erdal, Georg Jakob, Peter Zieme, Ingeborg Hauenschild, Barbara Kellner-Heinkele, Lars Johanson, Barbara Flemming, Mark Kirchner, Klaus Röhrborn, Wolfram Eberhard, Klaus Schwarz ve daha niceleri...

Yazarlar ve kitapları sadece Türk diliyle ilgili değil, edebiyat, sanat, tarih, halk bilimi, hukuk vb. dallarda Türk insanını ele alıp işlemişlerdir. Bilgisayarların bilgi akışını çok hızlı bir biçimde gerçekleştirdiği dünyamızda, artık bu tür bilgilere ulaşmak için sadece ekran başına oturmak ve elbette biraz ilgi duymak gerekir.

Gençlerimizin kendi ana dilleriyle ilgili olan bütün bu eserleri Almanca okumaları onlara ayrı bir güven, bilinç ve saygı kazandıracaktır. Böylece Türklerin tarih sahnesine çıktıkları çağdan başlayarak bugüne kadar neler yaptıklarını, dünya kültürüne ve uygarlığına ne tür katkıda bulduklarını da kolayca anlayacaklardır. Kendine güvenen, bu güvenle çalışan ve atalarıyla övünen gençlik, büyük önderimiz Atatürk'ün sözünü de kanıtlamış olacaktır. "Türk, Öğün, Çalış, Güven !.."

Çağdaş medeniyet düzeyine yükselecek olan Türkiye'nin zaten AB kriterlerini gerçekleştireceği ve bunu şimdiki genç kuşaklarca sağlayacağı artık belli olmuştur. Daha şimdiden gençlerimizi bize destek veren bilim adamlarının eserleriyle donatmak, onlara doğru yolu göstermek, yabancı dillerdeki eserlerle kendi değerlerimizi açıkça ortaya koymak, örnekler sunmak Türkiye'deki Türkologların ve diğer dallardaki bilim insanlarının görevi olsa gerek.

Bütün bu verilere bağlı olarak birtakım noktalarda ortaya çıkan hassasiyetlerle ilgili sorunların el birliğiyle çözüleceğine inanıyorum. Almanya seçimleri her zaman politikacıların oy kaygısına dayalı propagandalarına

1 Daha geniş bilgi için bk. Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü: I. Yabancı Türkologlar*, TDK Yayını, Ankara 1998, s. 53-60.

hız vermiştir. Türk kökenli olup seçme hakkını elde etmiş olan işçilerimizin de kendilerine sempatik gelen kişilere oy vereceği şüphesizdir.

Ayrıca yurdumuza gelen, gelmesi muhtemel alınanlara “güvenlik” gerekçesiyle garanti vermek istemeyen yetkililere rağmen gelenler mutlu ve rahat ayrılıyorlar. Öte yandan geçen aylarda açılan rüzgâr enerjisi ihalesinde büyük bir Alman firması Türk ortaklarıyla başarılı oldu. Bunları göz önüne aldığımız zaman, Alman ekonomisinin en verimli elemanları olan Türk işçilerinden vazgeçilmesinin mümkün olmadığını görüyoruz. Onlar da ilk gittikleri yıllardaki çekilen sıkıntıları dile getiren insanlarımız değil artık... İşsizlik yüzünden yurdundan ayrılıp oralara gidenler ne diyordu önceleri?

“Köyden kasabadan her birimiz / Hans ile Franz’a verildi kaderimiz / El kapısı dedik tutuldu dilimiz / Artık işleriniz yaş diyorlar bize. // Gut morgen dedik Helmut efendiye / Yüzünü döndürüp bakmaz beriye / Soramaz olduk suçumuz ne diye / Aksırıp öksürsen suç diyorlar bize.” (Kamil Baş)

Hiç alışmadıkları bir ortamda ve çalışma şartları içinde çektikleri sıkıntıları da türkülerimizi taklit ederek aşmaya çalışıyorlardı.

Türk Federasyonu Münih’te bir “Âşıklar Yarışması” düzenledikten sonra aynı yolda şiir geceleri, âşıklar yarışmaları ile işçilerimizin kömür madenleri ve fabrikalarda yoğun olarak bulunduğu Ruhr Havzası’ndaki Gelsenkirchen şehrinde 1990 yılında ve önemli sanayi atılımlarında bulunan Mainz’da 1991’de bu etkinliği sürdürmüşlerdir. Bu tür yarışmalara Türkiye’den giden âşıklar çoğunlukta olsalar da Almanya gibi Batı Avrupa ülkelerinde işçi olarak çalışan ancak geleneksel halk şiiri yazma çabalarıyla uğraşan vatandaşlarımız da önemli sayıda katılmışlardır.

Artık aradan nerdeyse otuz yıl geçmiştir ve Türklerin oradaki sıkıntılarının bir bölümü geçirilmiştir ama bu geçirilmenin de nelere mal olduğu, ne hüsrana uğradığı ve hangi sonuçlara ulaştığı geleneksel şiirimizin kalıpları içinde dile getirilmiştir:

Altmışbir’den doksanbir’e ulaştık / Otuz sene böyle kaldı geride / Bir sevindik, bir üzüldük, bir şaşık / Otuz sene böyle kaldı geride.//

Sesi ile karşımıza çan çıktı / Çalış çalış, uğraş uğraş can çıktı / Bizi gönderenler unutkan çıktı / Otuz sene böyle kaldı geride. //

Otuz yıllık misafirlik sürüyor(!) / “Gastarbeiter” lafı hâlâ duruyor / Birisi kovuyor, biri koruyor / Otuz sene böyle kaldı geride. /

“Welkommen” tükendi “raus” dediler / Artık bu iş tamam “aus” dediler /
Arada bir “geh nach Haus” dediler / Otuz, sene böyle kaldı geride. /

İki dilden bir dil yaptık karışık / Yakınla küs, uzak ile barışık / Bakış dalgın,
suratımız buruşuk / Otuz sene böyle kaldı geride // (Yusuf Polatoğlu)

1960’lı yılların sonuna doğru işçilerimizin ihtiyacı Türkçe gazetelerin olmayışı idi, Türkiye’den gelen gazeteler ancak iki gün gecikme ile vatandaşlarımıza ulaşıyordu. Bu eksiği kapatma amacıyla 1969 yılında *Tercüman*, sonra *Hürriyet* ve *Milliyet* gazeteleri Frankfurt’ta sayfa değiştirerek baskıya geçmişlerdi. Değiştirilen sayfalarda da sıkıntılar dile getiriliyor, bazı olaylar hakkında bilgi veriliyor ve dertlerini şiirlerle ifade eden imzalara rastlanıyordu. Bazıları da 1981 yılında orada bir proje için bulunduğum Gelsenkirchen şehrinde bana ulaştırıyordu. Bunlar arasında yine Kamil Baş’ın bir şiiri gurbetin acısını dile getiriyordu:

“GİTME ÖMRÜM

Bir daha açsa da düşen yapraklar / Sonsuza gidiyor saçımdaki aklar / Seni
de yutacak kara topraklar / Gitme ömrüm gitme biraz geri gel //

Ne oldu kurduğün gönül tahtın / Bazen güldürüp bazen ağlattın / Bunca
cefaların kime bıraktın / Gitme ömrüm gitme biraz geri gel. //

Aç susuz kaldım yine olmadı / Ellerim ayaklarım nasır bağladı / El kapılarında
anam ağladı / Gitme ömrüm gitme biraz geri gel. //”

Bulunduğu ortamlardan hoşlanmayan, tek amacı Deutsche Mark’ları birkaç yıl içinde biriktirip köyüne, yurduna dönmek olan çoğu işçimiz de hem yaşadığı kültür şokunu hem de etrafındaki olumsuzlukları yine alıştığı halk şiiri tarzında yazıyordu.

Genç yaşta ya turist ya da kaçak olarak Almanya’ya gelenlerin karşılaştıkları tablolar daha da fenaydı ve bir çıkar yol bulamadıkları için sızlanıp pişmanlıklarını söylüyorlardı. Bunlardan bir örnek de Halil Çayan’ın yazdıklarıdır:

“KURTAR ALLAH’IM

Almanya’ya geldik kazanmak için / Her akşam birahaneye gitmek niçin
/ Sarı kızları görünce oldum ben haşın / Allah’ım biz Türkleri sen kurtar
burdan //

Almanya'ya gelince gezmek istedim / Dortmund'ta amcamın yanına geldim / Her yerde aynı çileyi gördüm / Allah'ım biz Türkleri sen kurtar burdan //

Almanya'ya geldim, hayim'e girdim / Garip Türklerin hâlini gördüm / Böyle olduğunu bileydim hiç gelir miydim / Allah'ım biz Türkleri sen kurtar burdan //."

Yıllardan beri özellikle ağır sanayi tesislerinde ve bunların bulunduğu şehirlerde emeğinin karşılığını almaya çalışan vatandaşlarımızın şikâyetleri sürüp gider. Bir yandan gurbet sancısı, diğer yandan binbir sıkıntı, onları en derin üzüntülerle baş başa bırakır. İşte bir başkası şunları söylemekten geri kalamıyor:

"Düştüm bir acı derde / Bulunmaz oldu çare / Dalından kopmuş son yaprak gibi / İtilip dururum Dortmund sokaklarında // Sonu gelmez gurbetin çekmek ile çilesi / Kader oyuncak etti, bu hayatın cilvesi / Başım karlı dağ gibi, çaglamaz oldu ömrüm / Tükenmez oldu hasret Dortmund sokaklarında // Bir kuru canım kaldı, çıkmaz oldu bedenden / Bitti ömrüm, tüken-di gençlik çağım gelmeden / Veda sizlere son bir daha görmeden / Garipçe yatarım Dortmund sokaklarında..." (Yiğit Durak).

Sadece Almanya'da değil, diğer Batı Avrupa topraklarında elli yıldan beri çalışan vatandaşlarımızda vardır. Almanya'dan sonra Türk işçi nüfusunun en yoğun olduğu ülke Fransa'dır. Gurbet acısı oradaki Türklerde de aynıdır, hiç değişmez. Yusuf Deveci bana yazıp yolladığı mektubunda şöyle diyor: "Avrupa'ya geleli hiç işim rast gitmediği için bu şiiri kendime yazdım." Şiirinin başlığı "Yaktın Beni":

"Avrupa deyip can paraladım / Yaktın beni yüreğimden Fransa / Gurbet acısıyla tutuşup yandım / Yaktın beni ciğerimden Fransa //

Saçlarım ağardı belimi büktün / Gözlerim görmez oldu dişimi döktün / Ezrail misali göğsüme çöktün / Yaktın beni ciğerimden Fransa //

Hasret bıraktın Ana Babaya / Sen beni bırakmadın sılaya / Seni şikâyet ettim Mevla'ya / Yaktın beni ciğerimden Fransa //

Gece olur gözüme uyku girmez / Dertlinin hâlinden kimseler bilmez / Bah-tım kara imiş hiç yüzüm gülmez / Yaktın beni ciğerimden Fransa //

Candan bir dost gibi bastın kucağına / Hasret koydun çoruma çocuğuma / Verdiğin dertler yetti canıma / Yaktın beni ciğerimden Fransa //

Yusufum kendime destan yazdım / Küçük yaştan beri hep gurbet gezdim / Usandım tatlı canımdan bezdim / En son sende kaldım Fransa." (5.4.1981)

1960'lı yıllardan beri iş göçünü yalnız veya aileleriyle birlikte yaşayan nesillerin yerini içinde bulunduğumuz yıllarda artık dördüncü hatta beşinci kuşak denilen çocuklar ve gençler almaktadır. Onların büyük oranda yabancı dil sorunlarını çözmüş olmaları dolayısıyla dedelerinin, babalarının çektiği sıkıntılardan uzak kaldıkları da bir gerçektir. Ancak yine de Türkçe ve Türk kültürü oralarda bütün gücüyle yaşamaktadır. Ülkelerin buna karşı aldığı bütün önlemler boşa gitmekte, genç aileler bile ana dillerini unutmamak için birtakım çabalar içine girmektedir. En son örneği Hollanda vermiştir. Hafta sonları çocuklarımıza Türkçe ve Türk kültürü derslerini engellemeye kalkan Hollandalı yetkililere karşı gelen vatandaşlarımız hemen çözüm yollarını aramaya başlamışlardır. Bu tür çabalara bizlerin ve özellikle de ilgili bakanlıklarımızın daha çok hassasiyet göstermesini diliyorum.